

KOPPI KÁROLY SZEREPE A 18. SZÁZAD VÉGI NEMESI-ÉRTELMISÉGI
REFORMMOZGALOMBAN

A felvilágosodás eszméi, valamint a felvilágosult abszolútizmus szellemében átalakított hivatalok kiépülésének hatására az 1770-es évek végén Magyarországon is megjelent egy szűk értelmiségi csoport, mely az új gondolatok hazai hirdetőjévé vált. Tagjai a *bene possessionatus*nak nevezett jómódú köznemesi rétegből, kisebb számban az arisztokráciából, a nemesi családok szolgálatában álló titkárokból, tanítókból, hivatali beosztottakból, valamint a klérus tagjaiból kerültek ki.¹ Számuk az ország összlakosságához képest elenyésző,² politikai, gazdasági és természetesen kulturális befolyásuk azonban annál jelentősebb. Ők alkotják azt a szűk csoportot, amely üdvözli II. József trónra léptét, de ők lesznek azok is, akik néhány évvel később élére állnak a jozefinista politikát elutasító nemességnek. Ennek az értelmiségi rétegnek aktív tagja Koppi Károly történész és piarista tanár is.

Koppi Károly életével és tudományos tevékenységével a rendtörténetírás és a szaktudomány több képviselője is foglalkozott.³ Horváth Ambrus 1940-ben megjelent disszertációja rövid áttekintést nyújt Koppi piarista kollégiumi, majd egyetemi tanári működéséről és jelentősebb műveit is bemutatja,⁴ több kérdést azonban, mint később látni fogjuk, megválaszolatlanul hagy. Benda Kálmán Koppi Károllyal, mint a jakobinus mozgalom előfutárának tekintett értelmiségi kör tagjával foglalkozik. Ő azonosítja Koppit annak az 1790-es anonim röpiratnak a szerzőjével, amellyel később mi is részletesebben foglalkozunk.⁵ Balogh Piroska 1998-ban írt szakdolgozatában Koppi Károlynak a Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Levéltárában őrzött leveleskönyvéből Palásthy Mártonnak Koppihoz írt leveleit vizsgálja és von le számos érdekes következtetést Koppi politikai beállítottságáról és társadalmi kapcsolatszeréről.⁶

Az alábbiakban arra a kérdésre keresem a választ, hogyan illeszthető be Koppi elméleti-politikai működése a 18. század utolsó évtizedeinek rendi-értelmiségi közéleti szereplésébe, milyen szerepet töltött be Koppi a felvilágosult jozefinista, majd nemesi-értelmiségi ellenzéki mozgalomban. E kérdés megválaszolásához át kell

¹ *H. Balázs Éva*: Berzeviczy Gergely a reformpolitikus (1763–1795). Bp., 1967. 7–10.

² Számukat országosan mintegy 15–20 ezer főre becsülhetjük.: A magyar jakobinusok iratai. S. a. r. Benda Kálmán. I–III. k. Bp., 1952–1957. I. k. XIX. 2. jegyzet. V. *Windisch Éva*: Az értelmiség létszámának kérdéséhez, 1784–1809. In: Európa vonzásában. Emlékkönyv Kosáry Domokos 80. születésnapjára. Szerk. Glatz Ferenc. Bp., 1993. 119–127.

³ A Koppira vonatkozó szakirodalmi hivatkozások jegyzéke: *Koltai András*: Bevezetés a piarista rend magyarországi történetének forrásaiba és irodalmába. Bp., 2007 (Magyarország piarista múltjából 1.). 184–185.

⁴ *Horváth Ambrus*: Koppi Károly működése. Szeged, 1940 (Palaestra Calasactiana).

⁵ *Benda K.*: Iratok i. m. passim.

⁶ *Balogh Piroska*: Fejezetek egy leveleskönyvből. Palásthy Márton levelei Koppi Károlynak (1998). Kézirat PMKL. Megjelent: Szeged, 2008 (Fiatal Filozófusok Füzetei, XVIII–XIX. Század. 3)

tekintenünk Koppi jelentősebb politikai munkáit, elsősorban 1790-es röpiratának tükrében, valamint számba kell vennünk Koppi kortársainak politikai programjait, e csoport hatását a korabeli közvéleményre és az utókorra. A vizsgálat tárgyán tehát csaknem teljesen kívül esik Koppi filozófiai és történeti tudományos munkássága,⁷ gazdasági fejtegetései azonban a politikai program részeként megemlítésre kerülnek.⁸

Koppi József 1747-ben született Vácott és 1759-ben, Privigyén lépett a piarista rendbe. Ekkor keresztnevét elhagyva a Károly szerzetesi nevet vette fel. 1761-ben tett örökfogadalmat, majd 1767-ben, Nyitrán szentelték pappá. Doktori fokozatát Nagyszombatban szerezte 1774-ben, de már ezt megelőzően is tanított a rend több kollégiumában.⁹ Életútjának főbb szakaszai közül témánk szempontjából 1765-ös és 1771-es váci működése, rövid bécsi tartózkodása, ahol Fekete János gróf fiának nevelőjeként működött, továbbá az 1777–1779 közötti kassai tevékenysége, valamint 1780–1783-as kolozsvári történelemtanári munkássága és természetesen főként az 1784–1796 közötti pesti egyetemi tanári megbízatása a legjelentősebb. Ezekben a helyeken ismerkedett meg ugyanis azokkal a személyekkel, akik egész politikai tevékenységére nagy hatást gyakoroltak.

Vácott került kapcsolatba Palásthy Mártonnal, aki ekkor az intézmény hallgatója volt és Koppi is tanította. A később több európai országot bejáró Palásthy Ürményi József pártfogoltjaként került a Magyar Királyi Udvari Kancelláriához, ahol 1781-ben már kancellistaként, a következő évben pedig fogalmazóként tevékenykedett. Ürményi segítségével került be az egyházügyi bizottságba is, de hivatali pályáját derékba törve később családi birtokára költözött, ahol 1789-ben érte a halál. Minden bizonnyal Palásthy révén került kapcsolatba Koppi a szabadkőművességgel és neki köszönhetően 1784-es egyetemi tanári kinevezését is.¹⁰ Mindkettővel a későbbiekben foglalkozunk. Ezenkívül Palásthy értesítette Koppit a bécsi fejleményekről, és ami még fontosabb, a kancellárián folyó, a jozefinista politikát a gyakorlatba átültető előkészítő munkálatokról. Ezek közül Koppit leginkább a vallásügyi, alkotmányjogi, gazdasági és oktatásügyi reformok érdekelték,¹¹ később maga is ezekkel a kérdésekkel foglalkozott behatóan.

Kassán, ahol az akadémia történelemtanáráként és a könyvtár őreként dolgozott, Koppi számos, a későbbiekre nézve jelentős ismeretséget kötött. Itt kollégája volt Simai Kristóf, akivel valószínűleg már Vácott és rövid pesti tartózkodása alatt is együtt dolgozott. Palásthy Márton is sokat időzött Kassán az 1770-es évek végén, amikor birtokaira látogatott. Az új ismeretségek közül főként Orczy Lőrincsel, Kazinczy Ferencsel, Révai Miklóssal, Batsányi Jánossal és Baróti Szabó Dáviddal kötött barátságot kell megemlítenünk. Velük későbbi munkássága alatt is kapcsolatban maradt.

⁷ Erre vonatkozóan: *Horváth A.*: i. m. 3–52, *Balogh Piroska*: „...ut nulla Historiarum vos unquam satietas capiat”: Koppi Károly történészprofesszori székkfoglaló előadása 1784-ből. *Sic Itur ad Astra* 12(2000):4, 13–46, valamint általánosságban: *Csapodi Csaba*: Két világ határán. Fejezet a magyar felvilágosodás történetéből. *Századok* 79–80(1945–1946). 85–137, különösen 97–125.

⁸ Erről bővebben: *Hegyí Ferenc*: Koppi Károly merkantilista eszméi és kereskedelmi akadémia tervezete. *Kereskedelmi Szakoktatás* 50(1942/1943). 177–186.

⁹ Életrajza: *Szinnyei József*: Magyar írók élete és munkái. Bp., 1899. VI. k. 972–975, valamint: *Catalogus*. 203.

¹⁰ *Balogh P.*: Fejezetek i. m. 12–16.

¹¹ Uo. 31.

Egy újabb értelmiségi csoport megismerését hozta az 1780–1783-as kolozsvári tartózkodás, ahol szintén történelmet oktatott. Az itt élőkkel, főként Batthyány Ignác püspökkel, Benkő Józseffel, Cornides Dániellel és Teleki Sámuellel azonban a kassai körtől eltérően nem politikai, hanem főleg tudományos tárgyú levelezést folytatott.¹² E kapcsolatrendszer kiteljesedését hozta az 1784-ben kezdődő pesti tartózkodás időszaka.¹³ Itt lett egyetemi kollégája többek között Kreil Antal, Abaffy Ferenc és id. Ráday Gedeon, de itt teljesedett ki oktatói és tudományos pályája is, míg politikai okokból el nem kellett hagynia a katedrát.¹⁴ Életének utolsó szakasza Máramaros-szigeten és Nagykárolyban már a visszavonultság jegyében telt. Azonban ezeket az éveket sem töltötte tétlenségben: ekkor készítette el a kereskedelmi akadémia alapításáról szóló, már említett tervezetét,¹⁵ és úgy tűnik, az országos politikával sem szakított egészen, a korszak egyik legbefolyásosabb államférfijának, gróf Balassa Ferencnek írt levele legalábbis ezt sejteti.¹⁶ Korábbi külföldi levelezőpartnerei közül még Gelasius Dobner és Nikolaus Adaukt Voigt prágai tudósokat kell kiemelniük.¹⁷

A korabeli értelmiség gyűjtőhelyei a szabadkőműves páholyok voltak. Koppi is minden kétséget kizáróan szabadkőműves volt. Bár ezt a tényt Horváth Ambrus szemérmesen elhallgatja, már Abafi Lajos idézi a Pesten működő, a *Nagyszívűséghez (Ad Magnanimitatem, Zur Großmut)* címzett páholy 1786-os újjáalakulásakor készült jegyzőkönyvét, melyen a régi tagok között több egyetemi tanártársával, így Barics Bélával, Schaffrath Lipóttal, Kreil Antallal, Hoffmann Lipót Alajossal és Cornides Dániellel együtt Koppi is szerepel.¹⁸ Nem tudni, mikor és melyik páholyhoz csatlakozott elsőként, elképzelhető, hogy már rövid bécsi tartózkodása alatt kapcsolatba került az ottani, *Zur wahren Eintracht* páhollyal, melynek Fekete János gróf is tagja volt,¹⁹ de lehet, hogy csak az 1780-as években lépett a szabadkőművesek táborába.²⁰

¹² Uo. 27.

¹³ Kinevezését szakértelme és jó némettudása mellett az exjezsuita párt elleni fellépésnek is köszönhette. Balogh P.: Székfoglaló i. m.

¹⁴ Koppi pesti egyetemi oktatói és tudományos jelentőségéről: H. Balázs Éva: Károly Koppi, Piarist–Josefist. In: Universitas Budensis. International Conference for the History of Universities on the Occasion of the 600th Anniversary of the Foundation of the University of Buda. Ed. by László Szögi and Júlia Varga. Bp., 1997. 239–243.

¹⁵ Lásd 8. jegyzet.

¹⁶ *Vajnági Márta*: Új hivatali nemesség Magyarországon a 18. század második felében. Sic itur ad astra 15(2003): 2–3. 175–226.

¹⁷ *Pražak, Richard*: Josef Dobrovský als Hungarist und Finno-Ugrist. Brno 1967 (Opera Universitatis Purkynianae Brunensis Facultas Philosophica). 38, 110–114. Pražak találta meg Voigt és Dobner Koppinak írt leveleit: PMKL, Manuscripta, For 0-5/47 Koppi leveleskönyve. Voigt levele: Prága, 1774. május 30., Dobner levele: Prága, 1783. szeptember 18. Lásd továbbá Kovács Eszter tanulmányát jelen kötetben.

¹⁸ *Abafi Lajos*: A szabadkőművesség története Magyarországon. Bp., 1900. 275. A szabadkőműves mozgalomról részletesebben: *Uő.*: Geschichte der Freimaurerei in Österreich-Ungarn. 5 Bde. Bp., 1890–1899. Itt az említett páholy újjraalapításáról már nem olvashatunk, mert ez a mű a szabadkőművesség történetét csak 1785-ig tárgyalja.

¹⁹ Fekete János kiterjedt levelezéséről és szabadkőműves kapcsolatairól: *Michaud, Claude*: Felvilágosodás, szabadkőművesség és politika a 18. század végén. Fekete János gróf levelezése. Századok 117 (1983). 557–599.

²⁰ Ezt valószínűsíti Palásthynek Koppihoz írt levelei alapján Balogh Piroska. Balogh P.: Fejezetek i. m. 16. H. Balázs Éva szerint Koppi a Nagyszívűséghez páholy mesteri tisztét is betöltötte. H. Balázs É.: Koppi i. m. 240.

Koppi szabadkőműves voltában semmi rendkívülit nem kell látnunk. Nemcsak hogy a vele kapcsolatban álló értelmiségi csoport majd minden tagja a mozgalomhoz tartozott, de a páholyok tagjai között (a többszörös pápai tiltás ellenére) számos más egyházi férfit is találunk, mint a már említett Schaffrath Lipót piarista tanárt, Perczel Imre piarista tartományfőnököt,²¹ Splényi Ferenc kanonokot, Mittelspacher Dániel helytartótanácsi tanácsost és kanonokot, Hell Ferenc csákvári esperest és másokat.²² Mint köztudott, a 18. századi Európában a szabadkőműves páholyok mindenütt a reformértelmisség gazdasági, társadalmi, politikai vitáinak színhelyei voltak, és főleg a Német-római Birodalomban több fejedelem is közéjük tartozott, így Mária Terézia férje, a német-római császár és magyar társuralkodó, Lotharingiai Ferenci István is (igaz, ő csak titokban). Különösen Magyarországon jelentett a szabadkőműves páholyokhoz tartozás megbecsültséget, hiszen itt a társadalmi különbségek mellett a politikai életből II. József türelmi rendeletéig a *Carolina Resolutió*val gyakorlatilag kiszorított protestáns értelmiség tagjai is egyenlő elbánásban részesültek magas rangú katolikus társaikkal, még ha a hangoztatott társadalmi egyenlőség az egyes páholyokban nem is érvényesült maradéktalanul.²³ Nem csoda tehát, ha a „Draskovich-obszervancia”²⁴ szerint működő jelentősebb magyar páholyok a magyar politika aktuális kérdéseinek elméleti és gyakorlati megoldásán fáradoztak, és kifejezetten céljuknak tekintették értelmiségi felvételét. E „beszervezések” érzékletes és részleteiben is ismert példája Berzeviczy Gergely útja a szabadkőműves mozgalomba.²⁵ A magyar szabadkőműves szabályzat fő céljaként a társadalmi egyenlőtlenségek megszüntetését tekintette, és kijelölte a különböző területeken tevékenykedő kőművesek feladatait a társadalmi-politikai viszonyok jobbítására.²⁶ Mint említettük, ők üdvözlik majd leglelkesebben a modern gondolkodású II. József trónra léptét, türelmi és jobbágyrendeletét, de ők lesznek majd azok is, akik a legkeményebb kritikusai lesznek a jozefinista politikának, főként annak késői szakaszában.²⁷ Ebben persze szerepet játszott József 1785-ös szabadkőműves pátense is, mely nagyban korlátozta a páholyok működését.²⁸

A szabadkőműves értelmiség politikai tevékenységéről és annak irányváltásáról tett általános megállapítás híven tükröződik Koppi Károly munkásságában is.

²¹ Az 1733-ban, Veszprémben született Perczel Imre 1791 és 1795 között töltötte be a magyar tartományfőnöki tisztséget. Catalogus. 293.

²² *Abafi L.*: Szabadkőművesség i. m. passim.

²³ *H. Balázs Éva*: A szabadkőművesség a XVIII. században. Világosság 18(1977). 217–223. H. Balázs Éva a magyarországi páholyok tagjainak összlétszámát az 1780-as években mintegy ezer főre becsüli, melynek háromnegyede nemes és túlnyomórészt protestáns volt. Uo. 219. A Habsburg Monarchia páholyainak nemesi túlsúlyára, „felülről való” szerveződésére hívja fel a figyelmet *Szőcs Gábor*: A szabadkőművesség és a felvilágosult abszolutizmus viszonya a Habsburg Monarchiában. In: Összehasonlító jogtörténet. Bogár Elek-Emlékkönyv. Szerk.: Horváth Pál és Révész T. Mihály. Bp., 1983. 271–281.

²⁴ Draskovich János szabadkőműves reformjai hatására kialakult irányzat. Bővebben: *Abafi L.*: Szabadkőművesség i. m. 73–79.

²⁵ *H. Balázs É.*: Berzeviczy i. m. 59–60, 64–66, 79–80. Berzeviczyről a későbbiekben még lesz szó.

²⁶ A dokumentum tartalmát összefoglalja: *H. Balázs É.*: Szabadkőművesség i. m. 220.

²⁷ A szabadkőműves páholyok egyszerre voltak a császárt támogató jozefinista hivatalnokréteg és a felvilágosult nemesi, értelmiségi ellenzék gyűjtőhelyei. Vö. *Szőcs G.*: i. m. 275.

²⁸ Ennek hatásáról: *Abafi L.*: Szabadkőművesség i. m. 259–263.

Koppi első, politikai állásfoglalását is kifejező elméleti munkája az 1770-es évek közepén született:²⁹ „*Vélemény a Magyar Királyságról*” („*Opinio circa regnum Hungariae*”) címmel.³⁰ A kéziratos mű központi gondolata a királyság gazdasági erejének növelése. A gazdasági helyzet, az ország bevételeinek alapja az adófizető nép. Ezért a fejedelemnek minden eszközzel elő kell segítenie az adózó nép számának emelkedését és gazdasági erejét, hogy minél nagyobb adót fizethessen a kincstárnak. Az adózó nép gazdasági erejének növelése a munkalehetőségek megteremtésével, a munkaidő minél jobb kihasználásával és a megtermelt javak pénzzé váltásával érhető el. A nép vagyona felett pedig az igazságszolgáltatásnak kell őrködni.³¹

A befolyt adó mértéke nem a föld nagyságától, hanem az azon élő népesség számától függ, ezért az adófizető nép szaporítása a gazdasági növekedés legfontosabb előfeltétele. Ennek Koppi – egyházi ember létére – meglepő formáját javasolja: az egyháziak számának csökkentését. Becslése szerint az országban 30 000 klerikus működik, ennek szerinte csak a harmadára van szükség, a többinek világi foglalkozást kellene űznie. Különösen a kolostorban és kolostoron kívül élő koldulórendi szerzetesek számának csökkentését látja szükségesnek, mert ezek terhelik meg legjobban a szegény adózó népet. Ezt a feladatot francia mintára az apostoli király hivatott elvégezni.³² Az érsekek, püspökök, apátok, prépostok, de a káptalanok és konventek birtokait is felül kell vizsgálni és csak azokat meghagyni nekik, amelyeket valóban jogszerűen birtokolnak, illetve bevételeit az alapító szándéka szerinti tevékenységre fordítják.

A világiak szaporítása a fentiekén kívül idegenek befogadásával lehetséges, akiket az ország lakatlan területeire kell költöztetni. A szabad királyi városok számának növelése is elősegíti a betelepülést, hiszen ide szívesebben költöznek az idegenek, mint a földesúri joghatóság alatti területre. Végül az uralkodó kötelességének tartja az adófizető nép összeírását, minden társadalmi csoportnak megfelelő munkalehetőségek megteremtését, valamint az oktatás színvonalának emelését, méghozzá olyan módon, hogy minden jobbágyot tanítsanak meg írni, olvasni és számolni, de a felsőbb osztályokat csak a tehetségesek látogassák. Befejezésül pedig az ünnepnapok számának csökkentését javasolja, mert egy részük nem a nép lelki épülésére szolgál, csak a munkától vonja el őket.³³

Koppi e sorai részben kora politikai kérdéseire reflektálnak. A „szegény adózó nép (misera plebs contribuens)” a korabeli országos politikában sokszor visszatérő fogalom, a magyar rendek használják az adóterhek megállapításakor annak megerősítésé-

²⁹ Horváth Ambrus szerint a mű 1773 és 1780 között születhetett, mert említi a jezsuitáknak a felosztatás után lefoglalt birtokait, de II. József intézkedései még nem tükröződnek írásában. *Horváth A.*: i. m. 59. 2. jegyzet.

³⁰ OSZK Kt. Fol. Lat. 186. ff. 250r–253v.

³¹ A mű részletes összefoglalása: *Horváth A.*: i. m. 53–59.

³² „...mendantium si quamvis miseram contribuentem plebem maxime exhauriant cum tamen character eorum sit indelebilis [...], verum qui jam sunt in claustris usque ad dies vitae ibi manere deberent, pro futuro autem Rex Hungariae Apostolicus non necessaria claustra abolere vel ad minimam cernum numerum constituere deberet, ultra quem si plure patres, sive fratres ad claustra recipere licitum non esset et hi etiam non deberent vivere ex mendicatione miseram plebem exhauriente, verum instar Gallorum Regis [...] cui liber Episcopo et Capitulo, Conventui, et aliis ordinibus exempla bona possidentibus imponi deberet, ut hoc vel illud claustrum sumptibus a Rege determinandis, de proventibus bonorum annuatim sustentet.” *Opinio*, f. 251r.

³³ Vö.: *Horváth A.*: i. m. Uo.

re, hogy az ország már nem bír el magasabb adót.³⁴ A telepítési politika is köztudottan vissza-visszatérő eleme a Habsburg igazgatásnak, éppen Mária Terézia uralkodása alatt indul meg egy újabb betelepítési hullám az ország egyik gyéren lakott területére, a Bánátba. A szabad királyi városok számának növelése újabb aktuális kérdés. Koppi itt a nemesi ellenzékkel szemben az uralkodó pártjára áll: még az 1751-es országgyűlésen okozott nagy feszültséget két település szabad királyi városi rangra emelése. A rendek ezt hevesen ellenezték, tartva az uralkodó táborának megerősödésétől, hiszen a városok hagyományosan udvarhűnek számítottak.³⁵ Az apostoli királyi intézmény fel- említése pedig Mária Terézia egyházpolitikájának támogatását jelenti, ő volt az, aki Szent István utódként 1758-tól használni kezdte a címet, hogy a katolikus egyház szervezetében és működésében bevezetendő reformjait legitimálja.³⁶ Koppi nyilvánvalóan Palásthy Márton útján és 1774-es bécsi tartózkodása alatt nyerhetett részletesebb betekintést a teréziánus politikába, művében erre reflektált.³⁷ Az egyházi rend reformjára és a tanügyre vonatkozó megállapításai pedig egybecsengnek egyrészt a 18. század első fele egyik legjelentősebb gondolkodójának, Lodovico Antonio Muratorinak tanításával, aki szintén a koldulórendek visszaszorítását és helyettük képzett, az állam szolgálatában működő papság támogatását szorgalmazta, másrészt a bécsi udvari körök véleményét is tükrözi, amelyek egyre komolyabb kritikával illeték a jezsuita mintájú tanintézeteket, a tanügy reformját sürgetve.³⁸

1787-ben jelent meg nyomtatásban Koppi második, politikai kérdéseket feszegető műve, mely az „*Előzetes gondolatok a keresztény egyház történetéről*” („*Praenotiones ad historiam ecclesiae Christianae necessariae*”) címet viseli.³⁹ A 48 oldalas, 22 paragrafusba szedett munka első részében Koppi a vallás eredetével és értelmével foglalkozik.⁴⁰ Már az első sorokban leszögezi véleményét: lényegét tekintve minden vallás egy és ugyanaz.⁴¹ Majd a természeti vallás rövid tárgyalása után a judaizmust és a kereszténységet hasonlítja össze. A fő különbséget a két vallás között a rítusban látja,⁴² majd megállapítja, hogy a Messiás egészítette ki a mózesi törvényeket. Ezután a rítussal, mint a nyilvános vallásgyakorlat különböző megnyilvánulásaival foglalkozik,⁴³ ezt követően tér át a számunkra is fontosabb témára, a világi fejedelmek és az egyházi

³⁴ Erről bővebben: *Szijártó M. István*: A diéta. A magyar rendek és az országgyűlés. Bp., 2005. 176–181.

³⁵ A vitáról részletesen: *Ember Győző*: Az országgyűlések. In: Magyarország Története 4. Főszerkesztő: Ember Győző és Heckenast Gusztáv. Bp., 1989. 1. k. 391–435. 426.

³⁶ *Fraknói Vilmos*: A magyar királyi kegyúri jog Szent Istvántól Mária Teréziáig. Történeti tanulmány. Bp., 1895. 471–480.

³⁷ Egyetérthetünk tehát Horváth Ambrussal a mű datálásában. Ld. 29. jegyzet.

³⁸ *Kovács, Elisabeth*: Beziehungen von Staat und Kirche im 18. Jahrhundert. In: Österreich im Zeitalter des aufgeklärten Absolutismus. Hrsg. v. Erich Zöllner. Wien 1983 (Schriften des Institutes für Österreichkunde 42). 29–54. Muratori tanítását a Rómában tanult egyháziak, köztük piaristák terjesztették a Habsburg Birodalomban, művei latin, sőt két munkája esetében magyar fordításban is hozzáférhetőek voltak. *Szelestei N. László*: Lodovico Antonio Muratori művei Magyarországon a 18. század második felében. Magyar Könyvszemle 116(2000). 27–43.

³⁹ H. n., 1787.

⁴⁰ A következőkre vö. *Horváth A.*: i. m. 83–86.

⁴¹ „Omnem Religionem in *Substantia* eandem esse” Praenotiones, 3 (kiemelések az eredetiben).

⁴² „... tam Judaicis, quam Christianis sacris proprium est; licet *Ritus*, & *Cerimoniae* plurimum inter se discrepent.” 4.

⁴³ „Cultus exterioris Ratio, quam *Ritus* vocamus, adeo certa, statutaque esse debet, ut Religio quaequam ne dici quidem possit apud nationem ullam civitate donata, nisi iidem apud maximam populi partem *Ritus* obtineat; haec *Religio publica* dicitur.” Uo. 6.

ügyek kapcsolatának tárgyalására, történelmi példákkal bizonyítva, hogy az uralkodók már az ókortól kezdve beavatkoztak az egyház életébe.⁴⁴ Ezután az egyház fogalmával foglalkozik és kiemeli, hogy az nem pusztán közösség, hanem a keresztény hívők összessége, melynek minden tagja a legfőbb jogokat gyakorolja.⁴⁵ A hatalom legfőbb gyakorlója a keresztény egyházban a püspökök, akiknek apostoli hatalma ugyan Istentől ered, de hogy személy szerint ki gyakorolja azt, azt a népnek vagy a fejedelemtől kell meghatározni.⁴⁶ Majd a pápára tett megjegyzésével valójában annak hatalmát relativizálja.⁴⁷ Ezután tér rá tulajdonképpeni témájára, az egyháztörténet-írás szempontjainak tárgyalására. Ahogy tehát Horváth Ambrus már rámutatott, fenti műve is fontos állomása politikai programjának, mert – még ha csak néhány bekezdésbe sűrítve is – a jozefinista állameszme felfogásához igazodva az egyház irányításának jogát is a fejedelemtől adja. Horváth következő megállapítása azonban némi kiegészítést igényel: „A vallásnak ez a toleráns, értékbeli különbség nélküli kezelése hozza Koppit egészen közel a jozefinus racionalisztikus államfelfogás *egyházpolitikájához*, amely a vallásos lélek irracionális érzelmi momentumait figyelmen kívül hagyva a vallási ügyeket is a polgárok jóléte fölött őröködő fejedelmi hatalom hatáskörébe utalta.”⁴⁸ Való igaz, hogy II. József egyházpolitikája a polgárok jólétének növelését és – tegyük hozzá – a hasznosság elvének maradéktalan érvényesülését szolgálta, a jozefinista állameszme azonban sohasem szakított a katolikus egyház vezető szerepének gondolatával, az egyes vallásfelekezetek közé nem tett egyenlőségjelet. Koppi tehát radikálisabb nézeteket vallott az egyházi ügyek terén (is), mint a hivatalos politika. Ezt elvarátaival együtt később nagy csalódottsággal kellett tudomásul vennie.

Koppinak az egyházi ügyekben a fejedelmi hatalmat hangsúlyozó álláspontját érdekes megvilágításba helyezik a jozefinista egyházpolitikának a piarista rendet ért gyakorlati hatásai. Mint tudjuk, a rend feloszlata hivatalosan nem került napirendre, bár néhány adat utal rá, hogy a kérdés felsőbb szinten is felmerülhetett. Palásthy Márton egy Koppinak írt 1782-es levelében megemlíti, hogy a piaristák állítólag felkerültek az eltörölendő szerzetek listájára,⁴⁹ A császár, a kancellária és a helytartónács valóban foglalkoztak ezzel a gondolattal, amelynek felvetését nem a rend tevékenységének haszontalansága, hanem inkább gyenge gazdasági háttere magyarázta. A megszüntetés tervét azonban minduntalan elvetették, és többször is „hivatalosan” cáfolták.⁵⁰ József uralkodása alatt azonban mégsem került sor újabb iskolák alapítására, sőt néhányat meg is szüntetett, éppen az elégtelen alapítványok miatt. Iskolaát helyezésekre is sor került.⁵¹ Kifejezetten hátrányos intézkedés volt a konviktusok felszámolása is. Így a rend számos nemes ifjú neveltetésétől és természetesen az ehhez

⁴⁴ Nagy Konstantint, Theodosiust, és Mária Teréziát említi. Uo. 11.

⁴⁵ „ut adeo non nuda collectio Ecclesiam significet, sed Fidelium Christi collectio cum potestate summi juris per omnia membra distributi Ecclesiae nomine censoratur.” Uo. 12.

⁴⁶ „Ipsa Potestas Episcopalis, par Apostolicae, a Deo est; sed tamen ut haec illave persona eam exercent, ad Populum, seu Principem pertinet determinare.” Uo.

⁴⁷ „... praesit Pontifex centrum unionis, cui reliquae Ecclesiae per orbem adhaerent vi litterarum formatum” Uo.

⁴⁸ Horváth A.: Koppi i. m. 84.

⁴⁹ Palásthy Koppinak, Bécs, 1782. március 25. Közli: Balogh P.: Fejezetek i. m. 134.

⁵⁰ Pallmann Péter: A magyar piaristák II. József uralkodása alatt. Kolozsvár, 1914. 162–163, 171.

⁵¹ A medgyesi, magyaróvári, korponai és szentgyörgyi kollégiumot megszüntette, a tokajit Sátoraljaúj helyre, míg a szentannait Temesvárra helyezte át. Uo. 131–139.

kapcsolódó bevételektől esett el.⁵² Az igazi nehézséget azonban a rendi kormányzat és az utánpótlás-nevelés reformja okozta. Az előbbi a tartományfőnök hatalmának csökkentésével és a házfőnöki jogosítványok kibővítésével a szerzetesi fegyelem fel-lazulásához vezetett, az utóbbi pedig a növendékeknek a központi papnevelőkbe utasításával komoly anyagi terhet rótt a rendtartományra. A megrendült anyagi helyzet és a létbizonytalanság elsősorban a fiatal rendtagok tömeges kilépéséhez vezetett: míg 1782-ben 418 tagot számlált a rendtartomány, 1790-ben már csak 329 piarista szerzetest találunk.⁵³ A rendtagok közül 57-en, így Koppi Károly is, a rendi tevékenységi körön kívül kerestek boldogulást.⁵⁴

Noha az egyháziak számának csökkentését még szerzetesek is támogatták, II. József elhamarkodott reformjait a tudós értelmiség tagjai közül sokan bírálták. Álljon most itt a szintén piarista szerzetes Dugonics András feljegyzése a szerzetesközösségek egy részének eltörléséről: „A császár azt is cselekedte országunkban, hogy a szerzetességet szinte egészben eltörülte. Ő alatta vesztenek ki a paulinusok, a kamalkulensiek [sic!], a benedictinusok, a trinitáriusok, a hieronymiták, a paulánusok, és a többiek. Ami engem illet, soha pártfogójuk nem voltam a henyéllő, és csak testét hízaló szerzetességeknek. Azt is tapasztaltam bizonyára, hogy a szerzetességek eleje mindenkoron szent igyekezet vala, de tapasztaltam azt is, hogy elállván kötelességektől (e volt mindenkoron az emberi gyarlóság, az is léssen még a világ tart) henyéllőkké lettenek és a pénzben torkig uszkálván, elkevélyedtenek. Sokan közülök maguk hasznát keresvén, az országba sok haszontalan vélekedéseket, babonaságokat plántáltak. Ezeknek megjobbítása illette volna a királyt, nem pedig kiírtása. De József azoknak jószágok után áhítóznán, mind azoknak, mind az kiírtott apáczáknak jószágokat elfoglalta, és vagy ismét nagy pénzen eladta, vagy magának egészen megtartotta. Így az ország ezen kótyavetyéből is semmihez se juthatott.”⁵⁵

Koppi Károly sem maradt sokáig feltétlen híve a józsefi politikának. Mindössze három évvel az előbb említett munkája után, a korszellelemhez igazodva drasztikus megoldásokat javasolt a politikai berendezkedés átalakítására.

Már II. József halála után, 1790-ben jelent meg Bécsben „Az egykor a magyarok gyakorolta választójogról, az Árpád nemzetség története” („*Jus electionis quondam ab hungaris exercitum. Historia stirpis Arpadianae*”)⁵⁶ című, 60 oldalas munkája. A mű valójában vitairat, főként a Grossing Ferenc neve alatt, szintén 1790-ben megjelent államelméleti munkával szemben. Az „*Ungarisches allgemeine Staats- und Regimentsrecht*”, vagy latin címén „*Jus publicum Hungariae*” című jogi pamfletet a kutatás Benczur József udvarhű protestáns nemesnek tulajdonítja. A munka fő célja a nemesi előjogok megkérdőjelezése, mely természetesen Werbőczy Hármaskönyvét és az Aranybulla ellenállási záradékát veszi célba. E célkitűzés mögött ott sejtethjük Kollár Ádámot is, aki Benczurral jó kapcsolatban volt.⁵⁷ Koppi Károly azonban, aki –

⁵² A konviktusok II. Lipót visszaállító rendelete után sem nyerték vissza régi szerepüket. Uo. 75–79.

⁵³ Ez még mindig jelentős szám: a magyar pálosok például az 1786-os feloszlatáskor 313-an voltak. *Török József–Legeza László–Szacsay Péter*: Pálosok. Bp., 2006² (Szerzetesrendek a Kárpát-medencében). 24–25.

⁵⁴ *Pallmann P.*: i. m. 79–81; *Balanyi*. 134.

⁵⁵ Dugonics Andrásnak, Kegyes Oskolabeli szerzetes papnak... különbözőféle gondolatai és történetei (1790). In: Dugonics András följegyzései. Szerkesztette ifjabb Szinyei József. Bp., 1883. 24–25.

⁵⁶ Bécs, 1790.

⁵⁷ *H. Balázs É.*: Berzeviczy i. m. 45. Grossing kalandor életére: Uo. 116. 79. jegyzet.

mint láttuk – már az 1770-es évek második felében eltávolodott a nemesi tábortól, Benczur állításaival vitatkozó művében mégis az előjogok védelmére kel. Műve keletkezését és ezzel célját pontosan megadja: 1790. június 6-át, az országgyűlés megnyitását.⁵⁸

Koppi fejtegetését igen messziről, a nemzetek és különösen a magyar nemzet állammá alakulásától kezdi. Már a bevezetőben kiemeli a magyarok szabad fejedelemválasztó jogát.⁵⁹ De mivel az elődök észrevették, hogy mennyi pusztulást hoz, ha folyton az egymással versengő fejedelemjelöltek közt kell választani, megegyeztek, hogy az Ausztriai Házat választják meg közös megegyezéssel.⁶⁰ Eközben azonban feledésbe merült, hogy az Árpádok nemzetsége nem halt ki, hanem tovább él a francia Crouy-Chanel családban.⁶¹

A legenda szerint a Kun László halála után Velencéből hazahívott, kérdéses törvényes származása ellenére II. András unokájaként elismert III. András, utolsó Árpád-házi királyunk a Crouy-Chanel család genealógiája szerint még Magyarországra térte előtt megházasodott Itáliában és e frigyből két gyermek is született, Félix és Márk. Mindketten a család crouy-i birtokán éltek és még András magyarországi királysága előtt meghaltak, de egyiküknek, Félixnek ezt megelőzően három fia is született. Anjou Károly Róbert halála után nővére, Beatrix támogatta a Crouy leszármazottakat, hogy ezzel távol tartsa őket esetleges magyarországi trónigényüktől. Ők lennének a Crouy-Chanel család alapítói. A család címerében az Árpád-házra emlékeztető sávozat is szerepel, és éppen 1790-ben, Koppi művének megszületésekor fogadta el egy franciaországi tartományi törvényszék hitelesnek a család leszármazását.⁶² Mint látni fogjuk, igazából nem érdekes, hogy Koppi mennyire meggyőzően érvel a történet valóságával mellett. A feltételezett Árpád-házi rokonság egész más politikai célokat szolgált.

A bevezető után Koppi műve első fejezetében hosszasan elemzi, és történeti érvekkel bizonyítja a népek szabadságát, különösen a fejedelemválasztásra vonatkozóan.⁶³ E szabad fejedelemválasztás jogát és a fejedelem hatalmának határait pedig Anonymusra hivatkozva a fejedelmi esküből, vagyis szerződésből vezeti le.⁶⁴ Idézi továbbá Szent István intelmeit, mely szerint, ha az uralkodó visszaél hatalmával, akkor azt másnak adják.⁶⁵

⁵⁸ „Scribam Pestini in ipso Comitiorum sollemni aditu 6. Juni 1790. Jus electionis i. m. Praefatio [8].

⁵⁹ „Atque ita etiam in libertate elegendi Principis, quae omnibus liberis populis communis est, quaedam etiam Majores nostri videre incommoda, dum singulorum legentium studia cunctorum animos dissociarent.” Uo. [2].

⁶⁰ „Talia, et his majora etiam, in caussis [sic!] erant, cur nobilissimam, longoque seculorum ordine eminentem DOMUS AUSTRIACAM, ut rebus nostris praeesset, Majores nostri consenserint.” (Kiemelések az eredetiben) [4].

⁶¹ „Inter haec studia, curasque commodorum suorum jam etiam viventes, virilis sexus principes Croviaci, qui cum se sanguinem esse, vetustorum regum Hungariae et sciant ipsi, et testentur, turpe esset id nobis ignorari.” [5]

⁶² A család által közzétett állítólagos bizonyítékok ismertetése és cáfolata: *Horváth Mihály: Magyarország történelme. II. k. Pest, 1871. 135–138. A témáról újabban: Terplán Zoltán: A Crouy-Chanel család. Az Árpád-ház leszármazottai? Élet és Tudomány 53(1998). 522–523.*

⁶³ E fejezet részletes ismertetése: *Horváth A.: i. m. 64–66.*

⁶⁴ „Id quod clarum facit Anonymus Notarius: *‘Quintus status juramenti sic fuit: ut si quis de posteris Almi, et aliarum personarum principalium juramentum (seu pacta conventa) infringere voluerit, anathemati subiaceat in perpetuum.’* Jus electionis 10.

⁶⁵ „Si iracundus, superbus, invidus, in pacificus, ac super Comites, et Principes cervicem erexeris, sine dubio fortitudo militum hebetudo erit regalium dignitatum, et alienis tradent Regnum tuum.” Uo. 11.

A következőkben a fejedelem és a nép közötti viszonyt tárgyalja a későbbi korokban, kiemelve több Habsburg uralkodót.⁶⁶ Ezután áttér a Grossing Ferenc neve alatt megjelent pamfletre, melynek bevezetőjét idézi is. Az idézett passzus hevesen kikel a magyar rendi alkotmány ellen és felrója neki, hogy kifejezetten szemben áll az európai gyakorlattal.⁶⁷ A rendi alkotmány fő tévedései a szabad királyválasztó jog, a nemesi adómentesség és a koronázási eskü kötelezettsége, amely éppen ezeket a nemesi szabadságokat hivatott megerősíteni. Azonban saját előítéletét sem hallgatja el, miszerint sokáig igaztalanul állította, hogy Magyarország éghajlata miatt alkalmatlan a változásokra.⁶⁸ Ha jobban megismerjük az országot és lakóit, megérthetjük és irányíthatjuk azt. Kollár Ádám⁶⁹ megpróbálta felvilágosítani a nemzetet, de az akkor csak saját előjogainak védelmezésével volt elfoglalva. Most azonban megváltozott a helyzet, elsősorban az eltérő gazdasági állapotok miatt, és ez a nemzeti büszkeséget is lelohasztotta.⁷⁰ Ehhez járulnak hozzá a felvilágosodás gyümölcsei és II. József intézkedései.⁷¹ Ez vezette a szerzőt, hogy foglalkozzon a visszaélésekkel és bizonyítsa az örökös királyság intézményének jogosságát.

Koppi ezzel szemben kiáll azon álláspontja mellett, hogy a fejedelmek igenis a nemzettől kapták hatalmukat és e jogos hatalmon kívül nincs is szükségük hazug címekre és félremagyarázott történelmi hivatkozásokra.⁷² A fejedelmi hatalom jogalapja ugyanis nem más, mint a törvények tekintélye, a természeti és társadalmi jogok és a közös megegyezés.⁷³

Ennek fényében tér rá műve második fejezetében az Árpádok és a Crouy-Chanel család feltételezett rokonságára.⁷⁴ Műve végén a Crouy-Chanel család leszármazási tábláját is közzéteszi.⁷⁵

A mű valódi célkitűzése szempontjából tehát nem érdekes, hogy a kortársak számára mennyire volt elfogadható a tárgyalt francia családnak az Árpádokkal való rokonsága. Bár a mű nagy port kavart fel, Schwartner Márton egy évre rá kemény hangon kritizálta is Koppi okfejtését,⁷⁶ a megjelent példányok nagy részét el is kobozták, és 1793-ban a Kancellária is foglalkozott a munkával,⁷⁷ Koppit azonban nem a Habs-

⁶⁶ Uo. 18–27.

⁶⁷ „[Die ungarische Verfassung ist] so sehr mit Vorurtheilen und Irrthümern angehäufet: daß sich ein gründlicher Kenner desselben äußerst verwundern muß, wie sich dieses an Gesetzen so schwache Reich, dessen ganze Verfassung dem heutigen allgemeinen Europäischen Regierungssystem gerade entgegen stehet, bishero habe erhalten können.” Uo. 33.

⁶⁸ „... wir beschuldigten eines Theils das Klima, doch mit Unrecht. Ungarn steht fast unter dem nemlichen Grad mit Italien und mehreren gesitteten in Europa Völkern.”

⁶⁹ „...dessen Schüler ich zu sehn wünsche...” Uo. 37. Itt köszön vissza a műből Beczur. Lásd 54. jegyzet.

⁷⁰ „Die zwei Hauptquellen des Ungarischen Reichthums, der Vie- und Weinhandel nemlich sind gehemet. Es hat sich mit dem Reichthum auch der Nationalstolz vermindert” Uo. 38.

⁷¹ „...welcher Vorurtheile und Misbräuche auszurotten sich zum Gesetze gemacht hat.” Uo.

⁷² „Principes, qui jure a nationibus accepto scepra, coronasque tenent, nullis commentitiis titulis, nullis detortis historiis, aut jurium convulsione opus habere.” Uo. 36–37.

⁷³ „Sunt alia, quae integram majestatem tuentur, defenduntque: legum vigor, et integritas, jura naturae, et socialia, pacta conventa...” Uo. 38–39.

⁷⁴ Ennek részletes ismertetése: *Horváth A.*: i. m. 66–67.

⁷⁵ *Tabula genealogica familiae ducum Croviacorum a regibus vetustis Ungariae stirpis Arpadianae descendens.*

⁷⁶ *Schwartner Márton*: *De gente Croaviaca, Hungaria Regum stirpis Arpadianae haereditario successione juri non adversa.* Pestini, 1791. A kialakult vita irodalmának áttekintése: *Thallóczy Lajos*: *A Crouy-irodalom.* Magyar Könyvszemle 1(1876). 189–193.

⁷⁷ *Horváth A.*: i. m. 67. 1. jegyzet.

burg-ház legitimitásának megkérdőjelezése vezérelte, sokkal inkább elméleti megalapozását kívánta adni az uralkodó és a nemzet közötti közjogi viszonyoknak. Ez az elméleti háttér, vagyis a „*socialia pacta conventa*”-megközelítés pedig a társadalmi szerződés (*contrat social*) elméletének a magyar közjogra történt alkalmazása volt.

A természetjogi felfogás magyarországi meghonosodása a bécsi udvar reformtörvényeinek hatásával áll összefüggésben. Már Mária Terézia kötelezővé tette a jogi képzésben az úgynevezett Wolff-Martini-féle természetjogi koncepció oktatását. A *Ratio Educationis* az egyetemen és a jogi akadémiákon kötelező olvasmánynak jelölte meg Karl Martini: *De lege naturalis positiones* című művét, mely az 1790-es években magyarul is megjelent. Christian Wolff filozófiájának hatása pedig a protestáns teológiában is kimutatható. Martini szerint a természettől fogva szabad ember önként mondott le bizonyos szabadságáról, hogy szerződés formájában létrehozza az államot. E szerződésben a nép vállalja az engedelmességet uralkodójának. Az uralkodó pedig a közösség hasznára és jólétére fordítja ezt a ráruházott jogot, mégpedig mindenre kiterjedően és korlátlanul. Martini tehát a Rousseau-féle szerződéselméletet az uralkodói hatalom megalapozására használja, megteremtve ezzel a felvilágosult abszolutizmus ideológiai hátterét.⁷⁸ A szabadkőműves páholyokban eszmét cserélő és részben a hosszabb külföldi tartózkodás vagy külföldi kapcsolatok tapasztalataival felvértezett értelmiség tagjai, így Koppi Károly is megismerte a Rousseau-féle „eredeti” szerződéselmélet tanítását,⁷⁹ amely már nem ennyire lojális az uralkodóval és a szerződést, annak megszegése esetén felbonthatónak tartja.

Az a maroknyi csoport tehát, amelyet a felvilágosult nemesi-nemzeti értelmiségként jelenít meg történetírásunk, II. József rövid uralkodásának második felében a nagy várokozásokból lassan kiábrándulva szembefordul a jozefinizmussal, és sokkal radikálisabb megoldásokat javasol a politikai viszonyok megreformálására. Mielőtt rátérnénk Koppi Károly programjára, tekintsük végig röviden, elvbarátai államreform-tervezeteit.

Az 1790-es országgyűlés előkészületei során⁸⁰ és a diaeta kezdeti szakaszában a legnagyobb népszerűségnek örvendett tervezet közismerten Ócsai Balogh Pétertől származik. Ócsai Balogh szintén e felvilágosult kör tagjai közül került ki, az „*Első ártatlansághoz*” páholyban, annak 1789-es megszűnéséig Podmaniczky József helyettese volt.⁸¹ Mégis ő fogalmazza meg az 1790-es országgyűlésre írt programok közül a legkevésbé radikálisat. Ő a rendi alkotmány maradéktalan visszaállításában, különösen a diploma, vagyis a koronázási hitlevél kiadásában látta az államot alkotó nép boldogságának megteremtését. Számára ez az alkotmány jelenti a szerződést uralkodó és nép között. Természetesen itt a nép „Werböczy népét”, vagyis a nemességet jelenti.⁸² Mint

⁷⁸ Pruzsinszky Sándor: Természetjog és politika a XVIII. századi Magyarországon. Bp., 2002. 11.

⁷⁹ A szerződéselmélet gyökerei természetesen nem Rousseau-ra nyúlnak vissza, a salamancai jezsuita iskola képviselői például már jóval korábban megfogalmazták a skolasztikus hagyományokra, végső soron pedig az ókori görög filozófiára visszavezethető felfogást. Vö. Kovács, E.: i. m. 33. Általánosságban: Strauss, Leo: Természetjog és történelem. Bp., 1999.

⁸⁰ A közhangulat és az előkészítő munkálatok részletes ismertetése: Marczali Henrik: Az 1790/1-diki országgyűlés. Bp., 1907. I. k. 1–340.

⁸¹ H. Balázs É.: Berzeviczy i. m. 142.

⁸² A tervezet tehát nem más, mint „a természetjogi szerződéselmélet és a felvilágosodás racionalista állambölcséletének érvei nemzetiesítve és csokorba szedve, a feudális elit előjogainak védelmében.” Pruzsinszky S.: i. m. 49. Ócsai Balogh művének részletes ismertetése: Marczali H.: i. m. I. k. 89–100.

tudjuk, ezt a tervezetet karolta fel az ellenzéki vármegyék többsége és ezért harcolt az országgyűlésen, amíg lehetősége volt rá.

Már sokkal inkább a reformok híve az egykori jezsuita papnövendék, később szintén a szabadkőműves mozgalomhoz csatlakozó Batthyány Alajos „*Ad amicam aurem*”, vagyis „*A baráti fülhöz*” címzett, 1790–91-ben, négy füzetben, névtelenül megjelent műve. A munka középpontjában a közteherviselés és a kiváltságok eltörlése áll. A változásokat ő is felülről, a meglévő jogi keretből kiindulva látja megvalósíthatónak. Ugyan vitatja a nemesi birtok „ősi jusson” szerzett legalitását, de a jobbágy-ság emancipációját csak több lépcsőben, a földesúri bíraskodás megszüntetésén, a hivatalviselési jog és a birtokszerzés jogának megadásán keresztül tartja elérhetőnek, mely utóbbi belátható időn belül a földbérllet megvalósulásához vezethetne. Az uralkodó nála csak intézmény, létét az államtól nyeri. A gazdasági modernizáció Batthyánynál elsősorban a kereskedelem szabadságának hangsúlyozásában jelenik meg, nála emellett a közigazgatás átalakításának szükségessége is fontos helyet kap: a központi kormányzervek helyett kormányzótanács felállítását javasolja, melyet az országgyűlés lenne hivatott felügyelni, a hivatali rangok betöltésénél pedig szigorú rotációt tart szükségesnek, hogy kizárja a címek örökíthetőségét. A volt jezsuita papnövendék Koppinál is radikálisabb egyházfelfogással rendelkezik: szerinte az egyes vallásfelekezetek között nincs nagyobb különbség, mint az uralkodó zöld mentés vörös nadrágos és kék mentés kéknadrágos huszárjai között. Nem csoda tehát, hogy az egyházi hierarchia ellen foglal állást és meg akarja fosztani azt minden világi befolyástól. Az egyházi birtokok kisajátítását és a püspökök minden világi hatalmának megvonását tartja szükségesnek. A szerzetesrendek közül csak a kézimunkával, földműveléssel és a gyógyítással foglalkozókat kívánja megtartani, a papneveléket pedig állami kézbe kívánja adni.⁸³

A reformmozgalom kétségkívül egyik legmeghatározóbb alakja, Hajnóczy József is papírra vetette gondolatait az 1790-es változásokkal kapcsolatban. Hajnóczy a jozefinista évtized egyik különleges alakja: nem nemesi származása ellenére II. József és pártfogója, Széchényi Ferenc jóvoltából jelentős tisztségeket töltött be az 1780-as években, 1786-ban a pécsi kerület alá beosztott Szerém vármegye alispáni tisztségét nyerte el. Természetes tehát, hogy az országgyűléstől a józsefi reformok folytatását várta, különös tekintettel a nemesi jogoknak a többi társadalmi rétegre történő kiterjesztésére.⁸⁴ Tervezetét 1790 februárjában írta meg „*Egy magyar hazafi gondolatai néhány az országgyűlésre tartozó dolgokról*” („*Gedanken eines ungarischen Patrioten über einige zum Landtag gehörige Gegenstände*”)⁸⁵ címmel.

Hajnóczy tervezete is a rendi alkotmány fennmaradását tartja szükségesnek,⁸⁶ azonban a nemesi jogok egy részét az ország minden lakosára kiterjesztendőnek tartja. Így javasolja, hogy továbbra is csak birtokos viselhesen hivalt,⁸⁷ de a birtokké-

⁸³ Pruzsinszky S.: i. m. 26–39, továbbá: *Csaba Jenő*: Batthyány Alajos *Ad amicam aurem* című munkája. Bp., 1917.

⁸⁴ Életének és munkásságának összefoglalója: Hajnóczy József. Szerk.: Poór János. Bp., 1998 (Magyar Szabadelvűiek). Bevezetés: 7–31.

⁸⁵ Közli: *Benda K.*: Iratok i. m. I. k. 51–60. Magyar fordítása: Hajnóczy József közjogi-politikai munkái. S. a. r. Csizmadia Andor. Bp., 1958. 27–47.

⁸⁶ „Dass [...] die jetzige Staatsverfassung in Ungarn aufrecht erhalten werde.” Uo. 51.

⁸⁷ Mivel: „Ein unbewegliches Gut zu haben, proprio jure, ha tsak néhány fűzfá-is, erhebt den Geist, macht den Besitzer zu Ehaltung des Amtes nothwendigen Ansehens geschickter...” Uo. 52.

pesség a nem nemesekre is terjedjen ki. Ugyanígy szükségesnek tartja, hogy a nemeseknek azt a jogát, miszerint csak törvényes idézéssel fogható el, a nem nemesek is megkapják. Így garantálható a személyes szabadság megőrzése minden országlakosra nézve.⁸⁸

Az egyházi rendet Hajnóczy is kritikával illeti: síkra száll a római katolikus főpapság privilégiumai ellen⁸⁹ és szorgalmazza a felekezetek egyenjogúságát. A katolikus klérus ellensúlyozására javasolja, hogy a görög egyesültek és nem egyesültek, valamint a protestánsok egyházi vezetői is kapjanak országgyűlési és vármegyei képviselőket.

A főnemességnek az országgyűlés felsőtábláján biztosított személyes megjelenési jogát,⁹⁰ valamint az örökös főispáni tisztséget is károsnak tartja. Ezután foglalkozik a katonaság kérdésével, az országban állomásozó haderő esküjével, valamint a nemesi felkeléssel és a katonaságot kötelezettséggel. Javasolja a kilenced és a tized eltörlését,⁹¹ és egyebek mellett a magyar nyelv bevezetését a törvényhozásban.⁹² Végül felsorolja azokat a kérdéseket, amelyekkel a következő országgyűlésnek foglalkoznia kell, mint például a nemzetiségek helyzete, a közigazgatás és a bírászkodás reformja. Ezeket egy, az erdélyi és a magyar rendek részvételével 1793-ban vagy 1794-ben összehívandó országgyűlésen javasolja rendezni, miután a rendek által felállított küldöttség kidolgozta azokat.⁹³

Még az országgyűlés megnyitása előtt, 1790 májusában vagy júniusában Hajnóczy újabb tervezetet készít, ezúttal részletesebben és kifejezetten az összegyűlő rendeknek szánva, latin nyelven, „*A magyar országgyűlésen javasolandó törvények lényege*” („*Ratio proponendarum in comitiis Hungariae legum*”) címmel.⁹⁴

A mű szándéka szerint csak a lényeges közjogi kérdéseket feszegeti. Legfontosabbnak azt tartja, hogy az összeülő országgyűlés a koronázás mellett megkösse a polgári unió és a polgári engedelmesség szerződését.⁹⁵ Megismétli több, az előző művében tett javaslatát, mint a nemesség jogainak a nemtelenekre történő kiszélesítése, a nemtelenek birtokszerzési joga vagy a katolikus klérus hatalmának csökkentése, de olyan új felvetések is szerepelnek e tervezetben, mint a gondolkodás, a szólás és az írás szabadsága.⁹⁶ Javaslatot tesz az országgyűlés alsó- és felsőtáblájának összetételére, annak tanácskozási módjára és időtartamára is. Részletesen szól az uralkodó jogairól, a koronázási esküről, a tisztviselők számáról és származásáról. A nemzeti hadseregről szóló

⁸⁸ „Nicht von vernünftigen, sondern pöbelhaft denkenden Adelmanne hört man oft: ebatta parasztja, 50 reaverettek és homagiumot 40 forintokat le teszem, und dergleichen Widersprüchen hört man oft aus dem Munde eines groben Edelmannes” – panaszkodik Hajnóczy. Uo. 54.

⁸⁹ „Praelati katholischer Religion sollten keinen Stand ausmachen, kein votum und sessionem in Landtag, in comitatem haben” [...] Uo.

⁹⁰ „Dass alle Grafen und Freyherren magnates sind, folglich Sitz und Stimme in Landtag haben, lässt sich aus den Gesetzen allein nicht beweisen.” Uo. 55.

⁹¹ „Zehent und Neüntel sind der Oeconomie schädlich, und da sie Anlass zu einer Menge von Betrügeren geben, verschlimmern sie den moralischen Charakter des Gebers und Nehmers.” Uo. 57.

⁹² „Die ungarische Sprache als das sicherste Band der eigenen Gesetzgebung und Ausschliessung fremder in Justitz und allen Fächern einführen.”

⁹³ „Diese sind meine patriotische Phantaseyen” – írja műve utolsó bekezdésében, gondolva a javaslatok várható fogadtatására. Uo. 60.

⁹⁴ Közli: *Benda K.*: Iratok i. m. I. k. 62–88. Magyar fordítása: Hajnóczy József közjogi i. m. 47–97.

⁹⁵ „Status in comitiis congregandos regem coronandum nouum et a) pactum vnionis ciuilis, et b) pactum subiectionis ciuilis.” Uo. 63.

⁹⁶ „Libere sentiendi, cogitandi, haecque verbis, scriptis, typo, prout optimum esse putat, exprimendi.” Uo. 68.

észrevételeit is kifejti, korábbi írásánál részletesebben. Megismétli a tized és a kilenced káros voltára tett megjegyzéseit, valamint részletezi, a jobbágy–földesúri viszony általa elképzelt reformjának módját: a jobbágyok szabad költözését és a szerződéses viszony kialakítását. Ugyancsak részletesen szól a megyékről, a megyei tisztkarról, a városokról és a városi vezetőkről. Korábbi írásánál részletesebben szól a vallási egyenjogúságról, valamint a magyar nyelv államnyelvvé tételéről is.⁹⁷ Végül szót emel a szabadkőműves mozgalom hasznossága és elterjesztése mellett.⁹⁸

A vallások egyenjogúságáért küzdő, a reformértelmiség krémje által felkarolt követelések természetesen a protestáns egyházak képviselőinél is visszhangra találtak. Szintén az országgyűlés összehívására időzítve jelent meg két irat, amely az evangélikus felekezet jogaiért szállt síkra. Az egyik, anonim röpirat a földesuraknak és magának az uralkodónak azt a jogát is elvitatja, hogy beleszólhasson alattvalói vallási ügyeibe, Molnár János evangélikus lelkész irata pedig a vallási tolerancia törvénybe iktatását tartotta az evangélikus felekezet egyenjogúsításához vezető út első állomásának. Molnár egy másik írásában viszont az evangélikus nemességet vádolta meg azzal, hogy az anti-jozefinista táborhoz csatlakozva saját egyháza pozícióit gyengítette.⁹⁹

A reformértelmiség ifjabb generációjához tartozó, a szabadkőműves mozgalom kapcsán már említésre került Berzeviczy Gergely is tollat ragadott, ugyancsak II. József uralkodásának végén, hogy javaslatokat tegyen a közállapotok javítására. Az „*Ausztria uralmi elvei Magyarországon*” („*Über Oesterreichs Grundsätze in der Regierung Ungarns*”) című, kiadásra szánt irat¹⁰⁰ Montesquieu: *A törvények szelleméről* írt munkájának a rabszolgatartásról szóló idézetével indít, kifejezetten II. Józsefnek üzenve.¹⁰¹ A mű központi gondolata, hogy a Habsburg Birodalom azért nem érte el adottságaihoz méltó kiterjedését, mert az Udvar rossz uralmi módszerekkel kormányoz Magyarországon. Berzeviczy először a magyar alkotmány hibáit veszi górcső alá és megállapítja, hogy a fejlődés legfőbb gátja a parasztságra nehezedő nyomás, a nemesi adómentesség és a rendek közti különbségek.¹⁰² Az előző században lezajlott füg-

⁹⁷ „In Hungaria et Transylvania usque alia 1793ⁱⁱⁱ comitia in omnibus foris tam politicis, quam iudicariis, tam superioribus, quam inferioribus lingua Hungaricae tractentur, cum regiminibus quoque Hungaricis non alia lingua suas ad Augustum item ad Croatiam et Galliciam expedienda lingua Latina, ad Consilium tamen Hungaricum et comitatus etc. Hungariae vernaculas. Uo. 87.

⁹⁸ Bár nem nevezi néven a szabadkőműves mozgalmat, csak a „hoc Institutum” kifejezést használja. Uo. 87.

⁹⁹ „Status Catholicae et Evangelicae Religionum in Regno Hungariae ex solemnibus pacificationibus [...] illustratus”, valamint Molnár János: Präliminarien zu einer historisch-kritischen Untersuchung über die Rechte und Freyheiten der protestantischen Kirchen in Ungarn. H. n. 1790. *Kowalská, Ewa*: Der politische Kampf um Toleranz in Ungarn nach 1790 im Licht der zeitgenössischen Publizistik. In: Konfessionelle Pluralität als Herausforderung. Koexistenz und Konflikt in Spätmittelalter und Früher Neuzeit. Winfried Eberhard zum 65. Geburtstag. Hrg. v. Joachim Bahlcke, Karen Lambrecht und Hans-Christian Maner. Leipzig 2006. 619–631.

¹⁰⁰ Közli: *H. Balázs É.*: Berzeviczy i. m. 317–326.

¹⁰¹ „L’ esclavage n’est pas bonne par sa nature; elle n’est utile ni au Maitre, ni à l’esclave: à celui ci, par ce qu’il ne peut rien faire par Vertu; à celui la, par ce qu’il contracte avec ses esclaves des mauvaises habitudes à manquer à toutes les vertus morales, qu’il devient fier, prompt, dur, colere, voluptueux, cruel.” Uo. 317.

¹⁰² „In der ungarischen Staats Verfassung sind Fehler gewesen, welche gehindert haben, dass Ungarn nicht das glückliche Land werden konnte, wozu es von Natur aus bestimmt ist. – Der Druck in welchem der Land Mann lebt – die Ausnahme des Adels von allen Staats Angaben, [!] – die übermässige Ungleichheit der Stände, sind sehr wesentliche Fehler der Verfassung...” Uo. 318.

getlenségi mozgalmak kiváltó okát pedig azzal magyarázza, hogy az Udvar megszegte a nemzettel kötött szerződést.¹⁰³ Ezután arról ír, hogyan rontotta meg tudatosan Bécs a magyar nemességet.¹⁰⁴ Majd II. József uralmáról fejt ki álláspontját és megfogalmazza a magyar rendek csalódását, melyet József politikája kiváltott. Érdemes itt megállnunk és megnéznünk, mivel magyarázza Berzeviczy e csalódást: „Most II. József került hatalomra – Ez Magyarország számára olyan fontos korszak, hogy nem hagyhatom szó nélkül. József teljes mértékben bírta a nemzet szeretetét és bizalmát [...] Olyan vágyakozással várták uralmát, amilyen örömmel trónra lépését. Ha József a rendeknek országgyűlés keretében tárta volna fel az állam alkotmányának azokat a hibáit, melyeket éleslátásával régen felismert – ismertette volna velük azokat a terveit, melyekkel Magyarország népességét, iparát, kereskedelmét és gazdagságát jobbítani akarta [...], milyen boldog és gyors menete lehetett volna reformjainak. Hiszen csak akkor lehet sikeres a reformálás olyan kormányzati formában, mint a mienk, ha a népet és a királyt ugyanazok az alapelvek lelkesítik, ugyanazért a célért küzd.”¹⁰⁵ Elisméri, hogy József császárban ritka adottságok párosulnak csodálatraméltó szorgalommal és tettvággyal, azonban a hibái is sokasok. „Hiányzik belőle a készség arra, hogy felismerje elhatározásainak, vállalásainak következményeit, az azokkal járó nehézségeket. Hiányzik belőle a mértékletesség és a türelem. Ez, s az a tény, hogy határozatait azonnal végre akarja hajtani, a despotizmusba kergetik.”¹⁰⁶

Ez a despotizmus az, amely megrontotta az uralkodó és a nemzet közti viszonyt. A magyarok csak bizonyos feltételekkel ruházták királyukra az uralkodói hatalmat. Ha ezeket a feltételeket nem teljesíti az uralkodó, azzal megsemmisíti a szerződést és felmenti a nemzetet az engedelmesség alól.¹⁰⁷ Az aktuális helyzet ecsetelése után, műve végén Berzeviczy ismét visszatér az előbbi gondolatához, de most már sokkal élesebben megfogalmazva azt: „Megsemmisítették a mi szerződésünket, a mi fundamentális jogainkat. Nincs olyan szál, amely bennünket még ezek szétrombolójához kötne.”¹⁰⁸ Ezzel tehát Berzeviczy több kortársához hasonlóan eljut a „*filum interruptum*” tételéhez, mely a Habsburg-házhoz fűződő kötelék elszakadását fogalmazza meg.¹⁰⁹

Néhány hónappal később, 1790 áprilisában Berzeviczy is az országgyűlésre megjelent rendekhez fordul, ő is latin nyelven, az előző munkájával majdnem megegyező című röpiratával („*De domino Austriae in Hungaria*”)¹¹⁰ A szöveg tartalma azonban sokban eltér néhány hónappal írt elődjétől, talán a legfontosabb különbség az, hogy a „*filum interruptum*” gondolatán túlmenően már konkrét javaslatot tesz a Habsburg családdal szemben új uralkodóház meghívására. A rendek egy részének álláspontjára

¹⁰³ „... denn wie kann der Fürst Gehorsam fordern, wenn er selbst den Vertrag vernichtet.” Uo. 319.

¹⁰⁴ „Auf anderm Wege suchte nun Österreich zu seinem Zweck zu kommen: [...] dem geschwächten Land den Rest der Kräfte zu nehmen, den kriegerischen Muth des Adels zu entmannen, ihn die seine Reichthümer zu entziehen – und dies alles unter dem Schein, einer gemilderten Cultur und Genuss des Lebens verbreitenden Regierung. Uo. H. Balázs Éva felhívja rá a figyelmet, hogy a nemesség megrontásának gondolatát Bessenyei mellett Berzeviczy fogalmazta meg először. Uo. 147.

Uo. 320 (a szerző fordítása).

¹⁰⁶ Uo. 148 (H. Balázs Éva fordítása).

¹⁰⁷ „... erfüllt er diese Bedingungen nicht, so vernichtet er den Vertrag, und entledigt die Nation des Gehorsams.” Uo. 325.

¹⁰⁸ Uo. 151 (H. Balázs Éva fordítása).

¹⁰⁹ Több megye is hasonló gondolatokat fogalmaz meg az országgyűlés előtt. *Marczali H.:* i. m. 9–50.

¹¹⁰ Közli: *Benda K.:* *Iratok* i. m. I. k. 94–105.

val szemben azonban Berzeviczy nem Poroszországból, hanem Angliából javasol királyt hozni, még hozzá azért, mert a magyar államforma hasonlít az angolhoz, így a leendő uralkodó jól tudna alkalmazkodni a magyar viszonyokhoz.¹¹¹ Ez a dinasztia-váltás gazdasági szempontból is előnyös lenne: a magyarországi és erdélyi javak nem folynának ki az országból. Azt sem találja megoldhatatlannak, hogy ez a meghívandó király protestáns lenne, szerinte nem a vallási különbségek, hanem a szabadság visszanyerése a fő kérdés.

Az 1790-ben összehívott országgyűlésre készített röpiratok szerzői között Koppi Károly mellett még egy szerzetespapot találunk, a pálos rendi Verseghy Ferencet. Az 1757-ben, Szolnokon született Verseghyt, aki a rendbe való belépéskor az Eugenius nevet kapta, 1781-ben szentelték pappá. A diósgyőri, majd a nagyszombati rendház után Pestre került, ahol a hívek kedvelt szónoka lett. Itt érte a feloszlítás. Ezután egy ideig tábori lelkészként tevékenykedett.¹¹² Miután a török háborúból visszatért Pestre, bekapcsolódott az itt kibontakozó értelmiségi életbe. Az 1790-es országgyűlésre összeseregltő rendeket „A magyar hazának anyai szózatja” című, magyar nyelvű anonim versével üdvözölte.¹¹³ Ezzel egy időben fordította le és adta ki Millot abbé világtörténetét, melynek előszavában a magyar anyákat szólítja fel gyermekeik hazafias, felvilágosult nevelésére.¹¹⁴ Benda Kálmán hívta fel arra a figyelmet, hogy Verseghy volt az első, aki a nőkhöz fordult az átalakulások elősegítésére.¹¹⁵

Verseghy kortársaihoz hasonlóan Mária Terézia „alkotmányos” uralkodását idézi vissza,¹¹⁶ majd a viszályokról szól, és e viszály egyik fő okának a vallási ellentétet, a „relligiói dagályt” tartja. Az országgyűlési rendektől, „népem Atyáji”-tól várja a visszasságok és az elavult törvények jobbítását.¹¹⁷ Berzeviczyhez hasonlóan ő is az angol példát tartja követendőnek, de nem kíván angol uralkodót a magyar trónra, csupán az ott meghonosodott parlamenti rendet, a whigek és a toryk vetélkedését ajánlja a magyar országgyűlés figyelmébe.¹¹⁸ Ezután – minden bizonnyal saját sorsára gondolva – a tudományok művelését és ennek művelésére a támogatás és az „elme-sza-

¹¹¹ H. Balázs Éva szerint volt egy másik ok is: Berzeviczy Göttingenben, a Hannoveri Hercegségben tanult, melynek fejedelmi családja az angol uralkodót is adta, így arra számíthatott, hogy ezzel a javaslatral esetleg egyik volt iskolatársát juttathatná a magyar trónra. *H. Balázs É.*: Berzeviczy i. m. 154. 6. jegyzet.

¹¹² *Kisbán Emil*: A magyar Pálosrend története. II. k. Bp., 1940. 385.

¹¹³ [*Verseghy Ferenc*]: A Magyar Hazának anyai szózatja az ország napjára készülő magyarokhoz. Közli: *Benda K.*: Iratok i. m. I. k. 171–176.

¹¹⁴ *Verseghy Ferenc*: A’ magyar asszonyi nemzethez, úgymint a’ haza-gyermekek’ nevelőjéhez. Közli: *Benda K.*: Iratok i. m. I. k. 191–192.

¹¹⁵ Uo. 190.

¹¹⁶ „Ültek ugyan Trésák [Mária Teréziák], ültek Mátyások-is olykor / trónusomon, Pállás’ magzati, tsendes urak...” Uo. 172.

¹¹⁷ „Ti magatok tudgyátok imént, mely durva szabások / állnak törvényünk’ szent nevezettye alatt; / mely bal ítéleteket rakogat vállára nemünknek / a’ tsak azért kedves, mert ezer-évi szokás.” Uo.

¹¹⁸ „Anglia Országban két ellen-félre van osztva / a’ nemzet, mikoron végzi tulajdon ügyét: / nem gyűlölségből, hanem a nyomozásnak okáért, / mely az igazságnak mélyire hatni szokott.” Uo. 174. Az angol példa, amely már Berzeviczynél is felbukkan, a későbbiekben is a reformértelmiség szeme előtt lebeg: Balogh János az 1835-ös országgyűlésen is az angol politikai berendezkedést dicséri, ahol úgymond a kormányzat és a nép kéz a kézben lép fel a főnemesség ellen, míg itthon éppen a főnemességgel szövetezik a reformok megakadályozására. *Bónis György*: The Powers of Deputies in the Hungarian Feudal Diet (1790–1848). Anciens pays et assemblées d’États – Standen en Landen 37(1965). 169–190.

badság” szükségességét hangsúlyozza.¹¹⁹ Majd felszólítja a nemeseket, ne idegenkedjenek a kereskedelmi és ipari tevékenységtől, mert így csak idegen kalmárokat gazdagítanak. A papságot pedig arra inti, ne ossza meg babonáival a nemzetet, hanem „polgárt-képző sikeres jóságra tanítsa” a népet. Majd felszólítja a főpapi rendet, ne avatkozzon a világi ügyekbe, mert: „Vaj! nem alkalmas mennynek bérére az olyan/a’ ki ekére kezét fel-teszi, ’s vissza teként!”¹²⁰ Végül pedig az országgyűlés igazi célját emeli ki: „Most hát, Gyermekeim! szedgyétek-el ’a mi anyátok’ / boldogságának főbb akadálya vala; / ’s nem magatok’, hanem a’ nemzet’ hasznára tekéntvén / nyestetek-el mindent, a’ mi le-nyomja fejét.”¹²¹

Koppi Károly szintén az országgyűlés összehívásakor fogalmazta meg „A szabad haza egy hű polgárának intelme Magyarország karaihoz és rendjeihez” („*Ad inclitos et amplissimos status et ordines Regni Hungarici libera civis patriae suae devoti paraenesis*”) című anonim röpiratát.¹²² Benda Kálmán azonosította a mű szerzőjét Koppi Károllyal, egy 1790. március 16-án Mallyó József jászói premontrei kanonokhoz írt csaknem azonos szövegű levele alapján.¹²³

Koppi röpiratában először az adózó nép boldogságával és biztonságával foglalkozik. Ezek fölött kell őrködni a törvényeknek. Majd hangsúlyozza, az emberi és a polgári jogokra tekintettel kell új törvényeket alkotni. E jogok közé tartozik a nemzet szabadsága, a nemzetnek pedig mindenki tagja, aki a haza hasznára tevékenykedik. Az ő biztonságukat kell szavatolni. Ezután rátér a nemzet és az uralkodó, mint a nemzet által választott vezető közti viszonyra. A nemzet dicsősége, ha uralkodója hatalmas, mert az uralkodó hatalmát a nemzet hasznára fordítja. Majd a nemzet erejének fő biztosítékáról, a polgárok számának növeléséről ír, melyet a házasságok ösztönzésével és a közbiztonság növelésével kíván elérni. Ugyancsak kiemeli a kincstár ellenőrzésének és a hadviselés jogának nép általi gyakorlását, valamint azt, hogy a törvényeknek a nemzet minden tagját alá kell vetni. A nemzet szabadságához a vallás szabadsága is hozzátartozik, mely nem toleranciát, hanem egyenjogúságot jelent. Végül kiemeli az ifjúság nevelésének és a tanítók megbecsülésének szükségességét.

Koppi tehát az 1770-es évek közepe óta érlelt gondolatait sűríti össze ebben a röpiratban. Verseyhy Ferenc művéhez hasonlóan nem az országos politika egy-egy konkrét kérdéséhez szól hozzá, még kevésbé olyan átfogó tervet készít, mint Hajnóczy, hanem a szükséges változások elvi alapjait fekteti le. Radikalizmusa azonban ebben az általános tartalmú írásban is tükröződik: a nemzet minden tagjának teljes szabadsága és egyenjogúsága a kitűzött cél. Másrészt viszont érdekes, hogy konkrét politikai javaslatait ebben az anonim iratában nem, csak a néhány hónappal későbbi, már idézett művében fejt ki, ahol több kortársához hasonlóan eljut a „*filum interruptum*” és a társadalmi szerződés gondolatáig. E röpirat fogalmazásakor Koppi ugyanis valószínűleg még nem tudott II. József haláláról.

¹¹⁹ „...óh! e’ két akadályt vessétek félre! szabadság / és bőség nélkül símlenek a’ nagy eszek.” Uo. 175.

¹²⁰ „Valaki az ekére bocsátta kezét és vissza-teként, nem alkalmas az ’Isten országára” (Lk 9, 62). Verseyhy jegyzete. Uo. 176.

¹²¹ Uo.

¹²² Kézirat, 1790. február. OSZK Kt. Fol. Lat. 647. ff. 209r–212r. Közli: Benda: Iratok i. m. I. k. 89–92.

¹²³ Uo. A levél szövegének tartalmát közli: Horváth: i. m. 95–96. Horváth azonban nem vette észre tartalmi egyezőségét a néhány héttel korábban írt anonim röpirattal. A levélnek Csaplár Benedek piarista szerzetes és történetíró által készített másolata: PMKL, Csaplár Benedek hagyatéka, Missiles Litterae Caroli Koppi ad Josephum Mallyó [V 53/ 21a-d].

Látjuk tehát, hogy a II. József uralkodásának végén és halála után papírra vetett politikai iratok sajátos hasonlósága, hogy mindegyikük a természetjogi iskola, végső soron pedig Rousseau társadalmi szerződésének alapgondolatára épül. Még a jozefinizmust védelmező szerzők, mint Grossing (valójában Benczur) is ezt az elméletet használják. A jozefinisták számára azonban az uralkodó és a nép között létesült szerződés felbonthatatlan, a népnek kötelessége az alattvalói hűség, az uralkodó pedig despotikus eszközökkel is szolgálhatja alattvalói hasznát. A reformnemesség nagy részénél, ahogy azt Ócsai Balogh Péter tervezete is mutatja, a társadalmi szerződés már felbontható, itt azonban az uralkodó és a nép valójában a magyar király és „Werbőczy népe”, tehát az egy és oszthatatlan nemesség között jött létre. Csak a reformértelmiség legradikálisabb szárnya, így Hajnóczy, Berzeviczy, Versegly és Koppi jut el odáig, hogy a népbe a magyar nemzet minden tagját beleértse és a társadalmi szerződést annak rousseau-i értelmében ültesse át a magyar viszonyokra.¹²⁴

Mint tudjuk, az 1790–91. évi országgyűlésen a reformelképzelések elbuktak. II. Lipót ügyes kül- és belpolitikai húzásaival: a poroszokkal történt megegyezéssel és az egyes társadalmi rétegek és nemzetiségek közti feszültség szításával elérte, hogy a rendek félretegyék reformer elképzeléseiket és fő célkitűzésként a II. József előtti politikai viszonyok helyreállítását tekintsék. A reformjavaslatok az országgyűlés által felállított deputációkhoz utaltattak, ezek megoldási javaslatai, az ún. operátumok pedig évtizedekre feledésbe merültek. A radikális értelmiség tagjai egy föld-alatti mozgalomban, Martinovics Ignác szervezkedésében folytatták politikai tevékenységüket. Az események ismertek: Martinovics vallomásai alapján a titkos társaságok tagjait elfogták, többüket kivégezték. Kérdés azonban, hogy Koppi Károly, aki mint láttuk főként a szabadkőműves páholy révén közvetlen kapcsolatban állt a reformer értelmiséggel, részt vett-e Martinovics mozgalmában.

Nehezen elképzelhető, hogy nem tudott volna a szervezkedésről, Martinovics 122 tagú listáján is szerepel, amelyet 1794. szeptember 30-án adott át a vizsgálóbizottságnak. Sőt már szeptember 3-i vallomásában azt állította, hogy a „*Litterae ad imperatorem*” című irata fordításában Koppi is közreműködött.¹²⁵ Hajnóczy József vallomásában azonban mindkét állítást cáfolta: úgy nyilatkozott, hogy nem tartja valószínűnek Koppi jelentkezését a titkos társaságba és ő sem beszélt neki arról, valamint nem tud róla, hogy Koppi fordította volna a szóban forgó irományt.¹²⁶ Hajnóczy vallomása azonban nem tisztázta maradéktalanul Koppit, ellene is vizsgálat indult és hogy volt takargatni valója, azt jól mutatja, hogy miután barátja, Haller József helytartótanácsos értesítette a vizsgálatról, elégette iratainak egy részét.¹²⁷ Amit nála találtak, abból semmi gyanúsat nem lehetett kiolvasni, Koppi legalábbis erre hivatkozik, amikor ké-

¹²⁴ Vö. Pruzsinszky S.: i. m. 80.

¹²⁵ *Fraknoi Vilmos*: Martinovics élete. Bp., 1921. 269.

¹²⁶ „Ich galube nicht, dass Koppi und Kraill [Kreil Antal], Professoren auf der Pester Universität, für diese Gesellschaft geworben worden sind, weil ich mit denselben in sehr genauer litterarischer Bekanntschaft stehe; ich ihnen davon nichts gesprochen und sie zu den andern Directoren, so wie zu dem Martinovics selbst, kein Zutrauen haben. [...] Mir ist nicht bekannt, dass der Professor Koppi die Litteras ad Imperatorem in irgens eine Sprache übersetzt habe.” Hajnóczy József 1794. szeptember 6-i vallomása. Közli: Benda K.: *Iratok* i. m. II. k. 107–108.

¹²⁷ Erről egy névtelen feljelentő értesítette a hatóságokat. *Horváth A.*: i. m. 77. 1. jegyzet. Martinovics le tartóztatása és a Reformátorok társasága tagjainak lefogása között hónapok teltek el. Ez többeknek lehetőséget adott a bizonyítékok eltüntetésére. Vö. *H. Balázs É.*: Berzeviczy i. m. 216.

ri József nádort iratainak visszaszolgáltatására.¹²⁸ A Martinovics-perbe talán ezért nem sikerült őt bevonni,¹²⁹ de a felelősségre vonást így sem kerülhette el.

A Martinovics-perben Koppin kívül még gyanúba keveredett néhány pesti egyetemi tanár kollégája: Barics Béla, 1777-től a statisztika, Haliczky András, 1792-től a klasszika filológia, Kreil Antal, 1785-től a bölcelet és Schedius Lajos 1792-től az esztétika tanára, valamint több vidéki tanár, köztük a szintén piarista Piller Celesztin kőszegi gimnázium-igazgató is. A pesti tanárookra különösen Szolártsik Sándor, Abaffy Ferenc fiainak nevelője¹³⁰ tett terhelő vallomást, aki a vizsgálat során ismertette, hogy Barics, Haliczky, Koppi és Kreil gyakran megfordultak Abaffy Ferencnél, ahol a franciákat dicsérték és az uralkodót szidalmazták.¹³¹ Maga Abaffy is azt vallotta, hogy egyszer poharat emeltek Dumouriez egészségére és a francia alkotmányra.¹³² Perbe vonásukat az elégtelen bizonyítékok és a tanúk egy részének kivégzése miatt végül is elvetették,¹³³ a nádor javaslatára¹³⁴ azonban – évi járadék mellett – állásukból felmentették őket.

Ez Koppi Károly egyetemi működésének végét is jelentette. Élete hátralévő részét Máramaroszigeten és Nagykárolyban töltötte, az utóbbi helyen a házfőnöki tisztséget betöltve. 1801. április 6-án érte a halál.

Koppi Károly és társainak az 1790-es országgyűlés előkészítésében végzett tevékenysége tehát kudarcba fulladt. Egyesek útja a vérpadra, másoké hosszú börtönök felé, a szerencsésebbeknek kényszerű száműzetésbe vezetett. Kérdés azonban, hogy hosszú távon milyen eredményekkel járt az 1790–92. évi nemesi nemzeti mozgalom.

Történetírásunkban több mint százhusz éve zajlik a vita, vajon az 1790-es évek reformeszméi és a reformkor politikai küzdelmei között létezik-e kimutatható folytonosság. Még az életben hagyott reformerek is hallgatásra kényszerültek a cenzúra és a még hatékonyabb öncenzúra hatására, reformer tevékenységüket leginkább az irodalom és a nyelvújítás szolgálatába állították. Ezért a korszak irodalomtörténeti feldolgozásai a történészeknél sokkal egyértelműbben vallják a nemesi reformmozgalom és a reformkor folytonosságának téziséét. Történetírásunk viszont távolról sem

¹²⁸ Horváth A.: i. m. 78.

¹²⁹ Horváth Ambrus szerint: „A fentiek alapján tisztán áll előtünk, hogy Koppinak semmi köze sem volt a Martinovics-féle jakobinus mozgalomhoz.” Uo. 79. Véleményem szerint ennek éppen az ellenkezőjéről van szó: valószínű, hogy valamilyen formában részt vett a szervezkedésben vagy legalább tudott róla, csak éppen bizonyíték nem volt ellene.

¹³⁰ Bizonytalan életrajzi adatai: *Benda K.*: Iratok i. m. II. k. 165. 1. jegyzet.

¹³¹ „Sub No 2. sagte der ebenfalls hingerichtete Szolártsik aus, daß beim Abaffy Kreil, Koppi, Barics Haliczky öfters beisammen gewesen sind und die Franzosen gelobt, die Monarchen hingegen als Tyrannen geschinft haben.” József nádor 1795. október 7-i felterjesztése az uralkodónak. Közli: József nádor iratai. Szerk. Domanovszky Sándor. I. k. Bp., 1925. 44. A feljelentés szövege: *Benda K.*: Iratok i. m. II. k. 170–175.

¹³² *Szedlák Dezső*: Koppi Károly élete és munkássága. (Dissertatio). Kézirat. 1925. PMKL [V 53/21e]. 8. Dumouriez tábornok (és Égalité Fülöp orléans-i herceg) éltetése más vádakban is felbukkan. *H. Balázs É.*: Berzeviczy i. m. 208–210.

¹³³ „Allein durch die Hinrichtung des Szolártsik [...] ist die weitere Beweisführung ganz abgeschnitten und selbst ein weiteres Verhören der Angeklagten würde sicher zu nichts weiterem führen”. *Domanovszky*: i. m. 46.

¹³⁴ „Diesen und andern obangeführten Folgen vorzukommen wäre meine unmaßgebliche Meinung, die Professoren Kreil, Koppi und Tichy, so wie auch die Directoren Gr. Török und Piller, als Menschen von verführerischen Grundsätzen und Gesinnungen, die ihren Schülern eine schlechte Moralität und keine Folgsamkeit einzuflößen trachten, mit einem Jahresgehalt [...] ohne weiters zu entfernen.” Uo. 50.

ilyen egységes a kontinuitás–diszkontinuitás vitában. Vajon ebből a felvilágosodott értelmiségi csoportból nőtt ki két generáció elteltével a reformkor szabadelvű politikai elitje? Maga Kossuth kései megnyilatkozásaiban felvállalta az 1790-es évek örökségét, megteremtve ezzel a kontinuitást a két korszak között. Ebben természetesen jól felfogott érdekét követte: így igazolta politikai tevékenységének szükségességét.¹³⁵ Akárhogy is foglalunk állást a kérdésben, kétségtelen tény, hogy az 1790-es évek reformeszméi visszaköszönek a reformkor politikai küzdelmeiben. Előkerülnek a kidolgozott és évtizedekre félretolt operátumok, központi kérdéssé válnak az emberi szabadságjogok és a nemzet gazdasági felemelésének lehetőségei, mindazok a megoldandó feladatok, amelyekre az előző század végi reformerek, köztük Koppi Károly is felhívta a figyelmet. Koppi személye azonban majd csak a 20. században kerül ismét előtérbe. A század első felében tevékenykedő rendtársai, különösen Horváth Ambrus a haladó gondolkodású, de rendjéhez és egyházához hű szerzetespap képében jeleníti meg, a század második felének kutatói, különösen H. Balázs Éva, Benda Kálmán és Kosáry Domokos¹³⁶ a feudális rend ellen lázadó szabadkőműves „deistát” látják benne. Bár szokatlanul csenghet, mégis leginkább a „katolikus felvilágosodás” egyik legjelentősebb magyarországi hirdetőjének tekinthetjük őt, aki a kor tudományos eredményeivel felvértezve szállt szembe nemzete és egyháza maradinak és károsnak ítélt jelenségeivel.¹³⁷

Azonban akárhogy is ítéljük meg őt, mindenképpen a 18. század vége egyik meghatározó gondolkodójának tarthatjuk, akinek elméleti fejtegetései sokszor a mai kor embere számára is megfontolandó gondolatokat vetnek fel.

Mint láttuk, Koppi Károly a 18. század végi nemesi-értelmiségi mozgalom aktív tagjaként fejtette ki elméleti-politikai tevékenységét. Arra a kérdésre is választ kell azonban adnunk, hogy a piarista renden belül mennyire állt egyedül e radikális véleményével, találunk-e vele hasonló gondolkodásúakat rendtársai között. A válasz természetesen igen, az előzőekben is felbukkant már néhány név a vele hasonló állásponton lévő piaristák közül.

Elsőként Horányi Elek nevét említhetjük, aki Koppinhoz hasonló korú volt (1736-ban született), és szintén a nagy műveltségű rendtagok közé tartozott. Doktori címét Rómában szerezte, műveiben megtaláljuk a német természetjogi tanítás legkiemelkedőbb alakjának, Christian Wolffnak hatását. A reformértelmiség soraiban főleg az irodalom terén tevékenykedett.¹³⁸ Részt vett az 1779-ben megalakult „Hazafiúi magyar társaság” munkájában, később Martinovics és Gabelhofer abbé, az Udvar egyik besúgója, aki egyébként az osztrák piarista rendtartomány tagja volt, különösen veszélyes embernek tartotta. Horányi, Koppinhoz hasonlóan írásaival támogatta a reformmozgalmat, és a protestánsokkal való megbékélést hangoztatta. Gabelhofer je-

¹³⁵ A kérdés részletes tárgyalása: *Miskolczy Ambrus*: Egy történészvita anatómiája. 1790–1830/1848: folytonosság vagy megszakítottság? (avagy „Mit üzent Kossuth Lajos?”). *Aetas* 20(2005). 160–212.

¹³⁶ *Kosáry Domokos*: Művelődés a XVIII. századi Magyarországon. Bp., 1980. 352.

¹³⁷ Vö. *Bernard Plonger*: Was ist katholische Aufklärung? In: *Katholische Aufklärung und Josephinismus*. Hrsg. im Auftrag der Wiener Katholischen Akademie von Elisabeth Kovács. München 1979. 11–57; valamint *Hölvényi György*: *Katholische Aufklärung und Jansenismus in Ungarn*. Uo. 93–101. Utóbbi kifejezetten hangsúlyozza a piaristák szerepét a magyarországi reformkatolicizmus terjesztésében.

¹³⁸ *Kosáry D.*: i. m. 110, 263.

lentéseiből tudjuk, hogy Horányi részt vett az 1790–91-es országgyűlés ülésain és az Udvar elleni kijelentéseket tett. Álláspontja megegyezik a fent említett reformértelmiségi véleményével: az esküszegő uralkodóhoz a népet nem köti az alattvalói hűség. A parasztság helyzetének jobbításával kapcsolatos nézetei is összecsengenek az előbb ismertetett tervezetekkel.¹³⁹ Koppival való szoros kapcsolatának ékes bizonyítékai Koppinak Horányihoz írott levelei.¹⁴⁰

Természetesen Benyák Bernátot és Révai Miklóst is e reformer csoport tagjaihoz kell számítanunk. Benyákot 1794-ben azzal vádolták, hogy Székesfehérváron, ahol a volt jezsuita, majd pálos gimnázium igazgatói tisztségét töltötte be, a város életére nagy befolyást gyakorló titkos társaságot vezetett. A társaság éjszakai összejövetelein többek között a megyei főügyész, Fejér és Tolna megye táblabírája, egy orvos, egy ügyvéd és Benyák több tanártársa vett részt. Az „összeesküvők” a francia eseményekről, valamint a babonáról és a vallásról folytattak megbeszéléseket és a vád szerint szabadkőműves nézeteket vallottak. Egyes tanúk szerint különösen Benyák tűnt ki vallásellenes kijelentéseivel és erkölcstelen életével. A vizsgálat lezárultával az uralkodó parancsára Koppinhoz hasonlóan őt is elmozdították tisztségéből, a rend vezetése pedig Vácra helyezte át.¹⁴¹

Révai Miklóssal, mint láttuk, Koppi legkésőbb kassai működése idején ismerkedett meg.¹⁴² Gabelhofer abbé már idézett jelentése¹⁴³ Horányival együtt Révait nevezi a piaristák közül a legveszélyesebb embereknek. Révaival példálózva azt jelenti Bécsbe, hogy a magyar piarista rendtartomány tele van a hozzá hasonló nyers és lázító alakokkal, akik különben nem jeleskednek sem a tudományban, sem a művészetekben. Sőt szíve szerint a tanítástól is eltiltaná őket. Révai az országgyűlés ideje alatt a Magyar Tudományos Akadémia felállításán fáradozott, e cél érdekében adta ki Bessenyei György: *Egy magyar társaság iránt való jámbor szándék* című munkáját, és maga is írt egy hasonló tárgyú értekezést (*Planum erigendae eruditae societatis, Hungaricae alterum elaboratius*). A Helytartótanács tanügyi bizottsága azonban meggátolta a törekvést.¹⁴⁴

A piarista reformértelmiség csoportjához tartozik Schaffrath Lipót is, aki nemcsak rendtársa, hanem a pesti egyetemen tanártársa volt Koppinak. A pesti gimnázium rektoraként és cenzorként tevékenykedett, és ő is tagja volt a pesti „Nagyszívűséghez” páholynak, az 1786-os újjáalakulás után annak szónoka lett.¹⁴⁵ A titkos jelentések szerint komoly politikai kapcsolatokkal rendelkezett és a poroszokkal tárgyaló rendi küldöttség tagja is volt.¹⁴⁶

¹³⁹ Gabelhofer abbé jelentéseit idézi: *Benda*: Iratok i. m. I. k. 680. 1. jegyzet.

¹⁴⁰ Kolozsvár, 1781. március 9. és [Pest], 1791. augusztus 30. OSZK Kt. Quart. Lat. 1834. ff. 53r–54v, 55r–56v.

¹⁴¹ *Vadász Géza*: A Benyák-ügy (Adatok Székesfehérvár felvilágosodás kori történetéhez). Itk 88(1984). 649–667. Benyák hazafias költészetére lásd Hernády Zsolt tanulmányát jelen kötetben.

¹⁴² *Balogh P.*: Fejezetek i. m. 9. Révai Miklós tevékenységére legújabbban: *Thimár Attila*: Hős és áldozat. Révai Miklós és a klasszikus századforduló irodalomtörténete. Bp., 2007.

¹⁴³ Lásd 139. jegyzet.

¹⁴⁴ *Benda K.*: Iratok i. m. I. 838. 1. jegyzet.

¹⁴⁵ *Abafi L.*: szabadkőművesség i. m. 276.

¹⁴⁶ A jelentéseket idézi: *Benda K.*: Iratok i. m. II. 445. 5. jegyzet. Az egyik kifejezetten negatív színben tünteti fel: „Der müßige geschäftslose Piarist Schaffrath, der sich mit allen Ordens-Zeichen verschiedener Grade behängt, sollte zu andern nützlichen Berufsarbeiten seines geistlichen Standes angewiesen werden; denn in der Loge macht er wirklich nur den Diabulum Rotae.” Uo.

Végül Piller Caelestin kőszegi gimnáziumi igazgatót kell megemlítenünk, aki a Koppi elleni vizsgálat kapcsán már felbukkant. Egy kőszegi lakos feljelentése nyomán tartott vizsgálat fényt derített egy „összeesküvő” csoport működésére, melynek Piller adott otthont a kőszegi piarista rendházban. E csoport, melynek többek között a kerületi tábla ülnökei, köztük Sigray Jakab, Stodler János városbíró és más értelmiségiek is tagjai voltak, rendszeres összejöveteleiken felvilágosult szellemiségű újságcikkeket olvastak, az egyház tevékenységét bírálták, sőt polgárország felállítását javasolták. Sigray 1794. szeptember 12-i vallomásában ugyan elismerte az összejövetelek tényét, de ezek célja szerinte „a világon a legártatlanabb volt”, hiszen csak újságokat és egyéb nyilvános híreket beszéltek meg. Ennek ékes bizonyítéka Sigray szerint, hogy az összejövetelek alkalmával Piller sohasem retesztelte be az ajtót, hanem mindig nyitva hagyta.¹⁴⁷ Esterházy József gróf, a nádor kamarásának vizsgálata a polgárorséget nem tartotta veszélyesnek, de Pillerről megjegyezte, hogy többször elismeréssel szólt a francia eseményekről.¹⁴⁸ Németh János királyi jogügyi igazgató 1794. november 25-én a vádak alapján kezdeményezte Piller elfogatását,¹⁴⁹ de erre végül nem került sor. Azonban ő sem kerülhette el a felelősségre vonást, a József nádor kezdeményezésére foganatosított elbocsátási hullám, mint láttuk, őt is elérte.

A piaristákat ért atrocitások jól mutatják, mennyire megváltozott a titkos társaságok megítélése II. József halála után. Míg József 1785-ös pátensében csak a szabadkőműves páholyok korlátozására és állami ellenőrzésére törekedett, utódai: II. Lipót és különösen I. Ferenc már azok ellehetetlenítésén, titkosrendőrségi megfigyelésén, sőt bomlasztásán és a feltételezett összeesküvők megbüntetésén fáradozott.¹⁵⁰ Ennek esett áldozatul Koppi pesti, Benyák fehérvári és Piller kőszegi baráti köre is.

Koppi Károly tehát a piarista renden belüli reformértelmiségnek is egyik kiemelkedő alakja volt. Halála után még sokáig nem terelődött rá az utókor figyelme, az elmúlt évtizedek kutatásainak köszönhetően azonban ma a 18. század végi nemesi-értelmiségi mozgalom egyik meghatározó személyiségeként áll előttünk.

¹⁴⁷ Sigray Jakab 1794. szeptember 12-i vallomása. Közli: *Benda K.*: Iratok II. k. 129–130. A feljelentés és a vizsgálat tartalma: Uo. 129. 3. jegyzet.

¹⁴⁸ Esterházy jelentésének tartalma: *Benda K.*: Iratok i. m. III. k. 66. 5. jegyzet.

¹⁴⁹ A jogügyi igazgató felterjesztése. Uo. II. k. 259–261.

¹⁵⁰ *Szőcs G.*: i. m. 277.